

Journal of Catalan Studies 2012

El poder de la normalitat: Sobre els joves i la llengua a Catalunya

**Roger Martínez
Joan Pujolar
Isaac González
Anna Font
Universitat Oberta de Catalunya**

Introducció

Pràcticament tots els catalans, parlin castellà o català, si busquen entre els seus records, trobaran sense massa dificultat algun moment durant la seva infantesa, adolescència o primera joventut en el qual es van sorprendre de trobar un context lingüístic que els era desconegut o aliè. Per alguns va ser expressar-se en un entorn on el català era la llengua normal i viva; per a d'altres, trobar-se en un context en el qual el català era com qui diu una reserva índia; per a uns altres ser en una situació en la qual el català i el castellà s'alternaven amb gran naturalitat; i per a d'altres trobar canvis en el matís dels usos o en les connotacions i percepcions al voltant de la llengua.

Aquesta “descoberta” forma part del procés biogràfic de creixement i desvetllament de la realitat social més enllà del cercle infantil més limitat, i que afecta a aspectes tant lingüístics com socials en general. Aquest descobriment d'una realitat determinada sobta perquè xoca amb el que fins aleshores s'havia donat per descomptat, el que s'havia considerat “normal”. Quan hom s'ha acostumat a mirar la realitat (lingüística en aquest cas) des de la seva ubicació social particular, si de sobte *es viatja socialment* i se situa en un context en el qual les coses no només són diferents, sinó que es veuen diferent, aleshores allò que es donava per descomptat esdevé problemàtic. Això és una màxima sociològica que no per evident deixa de ser important recordar, perquè el poder de la “normalitat” és precisament el seu caràcter invisible (Berger & Luckmann, 1989 [1966]); Foucault, 2001 [1999]; Bourdieu, 1991), la dificultat d'atrapar-la fins i tot en un país on, en termes lingüístics, la “normalització” s'ha parlat i analitzat del dret i del revés (Fernández, 2008).

En aquest context, les pàgines que segueixen volen auscultar el batec de la llengua entre els joves catalans a partir d'un intent de clarificació del pes i les dinàmiques generalment boirosses, confuses i silencioses de *l'apassionant món de la normalitat*, de les normalitats, que s'amaguen darrera del debat lingüístic més públic. Tot i que gran part del debat públic als mitjans de comunicació i també les converses privades tendeixen a estructurar-se a partir dels posicionaments més forts, els conflictes més visibles i les lluites més evidents, la sociolingüística ens diu que aturar-se a observar amb deteniment els espais intermedis, les posicions híbrides i la força de la "normalitat" pot resultar d'allò més suggeridor. Volem, per tant, contribuir a la recerca sobre la complexa arena de les pràctiques bilingües¹ en la línia del que demanaven recentment Mas i Montoya (2001) en relació a l'estudi de la transmissió lingüística: articular les aproximacions quantitativa i qualitativa i fer anàlisis qualitatives sectorials i globals per millorar el coneixement de la situació. Dins aquesta voluntat de combinar el quantitatiu i el qualitatiu, volem també mostrar l'interès específic de les històries de vida com a material valuós a l'hora de comprendre i situar històricament l'experiència del bilingüisme entre els joves catalans.

Recerca 'Joves i llengua'

Ens endinsarem en aquesta qüestió mitjançant l'estudi sobre els joves i la llengua fet durant l'any 2009 per encàrrec de la Secretaria de Política lingüística i l'Observatori de la Joventut per un equip de la Universitat Oberta de Catalunya format per Isaac Gonzàlez, Joan Pujolar, Anna Font i Roger Martínez. La recerca va incloure una part quantitativa i una altra de qualitativa. La quantitativa va consistir en una explotació a fons de tres enquestes ja existents: l'Enquesta als joves de Catalunya dels anys 2002 i 2007, i l'Enquesta dels Usos Lingüístics de l'any 2003. La part qualitativa va consistir en 25 entrevistes individuals en profunditat i 15 grups de discussió a un total

¹ Vegeu per exemple Bastardas (1985), Tusón (1990), Boix (1990), Subirats (1991, 1992), Bretxa et al (2009) i Woolard i Diego (2009).

de 102 joves d'entre 16 i 35 anys i característiques diverses en termes d'ubicació geogràfica, posició socioeconòmica i trajectòria lingüística.

En aquesta recerca² vam explorar amb detall la dimensió biogràfica del bilingüisme a Catalunya i vam argumentar que les pràctiques lingüístiques es van transformant al llarg de la vida en base a uns moments de canvi que vam anomenar “mudes lingüístiques” (entenem per muda lingüística l'ús o adopció d'una llengua diferent a la llengua familiar d'origen, sigui de manera preponderant o en àmbits particulars del nostre dia a dia com la feina, l'escola o alguns cercles concrets d'amics). Aquestes mudes tenien lloc precisament en els moments de la vida en què es produïen aquests canvis de context, descobertes o ampliació d'horitzons que suggeríem suara. Les mudes constituïen alhora canvis en l'organització quotidiana del bilingüisme i, en conseqüència, d'allò que els subjectes construïen com a “normalitat” sociolingüística o com a pràctiques lingüístiques “normals”.

L'exploració de les mudes lingüístiques, en combinació amb els resultats de les enquestes sociolingüístiques, ens portava a constatar que la realitat sociolingüística dels joves catalans es caracteritza per una fortíssima hibridació entre català i castellà, això és, la majoria de la població se situa en uns usos lingüístics gens monolítics. Amb tot, els esquemes narratius utilitzats pels entrevistats contínuament feien referència a les concepcions tradicionals dels parlants coherents i estables de les dues llengües. Així, la dimensió biogràfica ens ajudava a visibilitzar una majoria de parlants híbrids i aparentment fluids, amb unes pautes d'ús lingüístic que són tan clares com ignorades i que són d'importància cabdal per entendre les dinàmiques de construcció i reconstrucció del sentit de normalitat en matèria lingüística entre els joves catalans. Dit d'una altra manera, vam poder indagar i clarificar algunes de les dinàmiques que, entremig de les posicions lingüístiques més “clares”, “extremes” i definides (catalanoparlants versus castellanoparlants, catalans de la ceba, etc.), s'esdevenen en el magma boirós i sense noms, etiquetes, ni perfils clars que hi ha entremig.

² Vegeu González et al (2009) i Pujolar et al (2010).

La normalitat

La “normalitat” és un concepte difícil d’atrapar, i aquí rau la seva gran força a l’hora d’ordenar i canalitzar la realitat social, com molt bé han dissecionat autors com Goffman (1990 [1963]), Becker (1991 [1963]), Berger i Luckman (1989 [1966]), Foucault (2001 [1999]) o Bourdieu (1991). Tot i que tendim a pensar-la en termes estadístics, com allò que és majoritari o més freqüent, en realitat és un concepte que té més a veure amb les lluites per definir la realitat social, per establir allò que és (vist com a) “natural” i “legítim”. Estem parlant, per tant, d’una qüestió de poder i legitimació de l’ordre establert, perquè en establir el que és “natural”, estem regulant el que és pensable, el que és “normatiu” i, també, el que és “desviat” i “estrany”. Quan en les nostres converses quotidianes, parlant d’algú o d’alguna conducta, etzibem un “això no és normal”, estem marcant sense necessitat d’argumentació una posició concreta com a desviada, equivocada, no natural i aliena.

La normalitat és molt potent perquè és allò que no problematitzem. La manera com utilitzem l’adjectiu “normal” no és producte d’una reflexió sistemàtica, sinó que se situa en el terreny del sentit comú, del que establim com a “evident”. I la força i el poder per configurar aquest sentit comú no té a veure només amb la quantitat de persones que pensen una o altra cosa, ja que hi ha institucions clau que tenen molt més pes que d’altres en el joc per decidir el que és normal i el que és desviat: per exemple els legisladors, els mitjans de comunicació, l’escola o experts com ara psicòlegs i metges³.

La manera com usem l’adjectiu “normal”, a més, generalment amaga el fet que no n’hi ha, de normalitat. Que la idea de normalitat és una il·lusió. Allò que veiem com a “normal” ho és des de la nostra posició, des de la qual el que és distant és percebut com a estrany, curiós, desviat o fins i tot invertit. Ho era per als Lugbara d’Uganda i

³ L’anonemada “normalització lingüística” a Catalunya, com apunta Fernández (2008: p.37), té molt a veure amb aquesta voluntat d’instaurar una normalitat “catalana” “i dotar aquesta de recursos simbòlics necessaris perquè esdevingui “natural”, és a dir, legítima i inqüestionada en les seves manifestacions quotidianes”.

ho és en les nostres societats “modernes”. Però el fet és que el món social està configurat de moltes normalitats: així com sabem que es consideren “normals” coses diferents segons el moment històric, el país o la cultura on ens ubiquem, també sabem –tot i que ho tenim menys present– que segons la posició social i el context concret on ens movem les coses es veuen també molt diferents. I són, a més, normalitats en contínua negociació, ja que el que per mi és normal pot no ser-ho per algú que tinc al costat, i quan m’hi relaciono això sovint ens obliga a buscar un acord entre les nostres mirades diferents, i a lluitar per fer la nostra normalitat més legítima, més “normal”, que les altres.

La “normalitat” la podem entendre des de diferents punts de vista. En destacarem tres: 1) en primer lloc, a nivell social, hi ha la “normalitat oficial”, que és la que es presenta com a més legítima; 2) en segon lloc, cada posició i cada context social particular té la seva “normalitat”, que sovint pot contraposar-se a la normalitat “oficial”; 3) i, finalment, en aquells contextos on hi ha punts de vista oposats i en conflicte, també podem entendre la “normalitat” com l’absència de radicalismes, com les posicions intermèdies entre dos extrems. La riquesa i la complexitat del concepte rau en el fet que quan utilitzem l’adjectiu “normal” tendim a combinar sense adonar-nos aquestes tres accepcions.

En el cas de la llengua a Catalunya, trobem una situació on no hi ha una normalitat “oficial” clara, sinó dues *definicions de la situació* més o menys oposades i en competència, ja que no hi ha una llengua clarament dominant, i per tant “normal”. Això fa que fàcilment es produeix una situació en la qual una part de la població percep les posicions en competència com a “extremes”, en el sentit d’incòmodes i innecessàries, i opta per posicions intermèdies que defugen el conflicte, i que passen a ser considerades “normals” en tant que contemporitzadores i equilibrades. A continuació analitzarem les mudes lingüístiques dels joves catalans mirant d’identificar el complex joc entre aquestes maneres d’entendre la “normalitat”.

Ho desenvoluparem en tres apartats. En primer lloc, analitzarem el grau d’hibridació en els usos lingüístics dels joves catalans i quantificarem quin és l’abast dels usos monolingües i quin el dels usos més híbrids. En segon lloc, identificarem el joc entre els

extrems més visibles i la normalitat invisible. I en tercer lloc, finalment, analitzarem com les dinàmiques més borroses de la “normalitat” es relacionen amb els canvis en els usos lingüístics a través del que anomenem penetracions i mudes lingüístiques.

I abans de veure-ho, una advertència: els noms i la ubicació geogràfica exacta dels participants en la recerca s’han anonimitzat per evitar que siguin reconeixibles.

1. Una panoràmica de les hibridacions

Anomenem “hibridació” l’ús habitual del català i el castellà per part d’un individu, en contrast amb els usos monolingües en els quals un parlant només utilitza habitualment una o altra llengua. El terme ens serveix per diferenciar si l’equilibri i penetració social d’una i altra llengua respon a l’existència de grups diferenciats de parlants o a un ús d’ambdues llengües per part dels mateixos parlants. Així, suposant que a Catalunya la penetració del català fos del 50%, això no ens diria gaire res sobre qui parla cada llengua i tant podria implicar una situació de nul·la hibridació (si la meitat dels habitants parlés sempre en català i l’altra meitat sempre en castellà) com de plena hibridació (si tots els habitants parlessin habitualment tant en català com en castellà).

I quina és la situació entre els joves catalans? Doncs bé, més enllà del fet que la penetració del castellà és major que la del català, la *Figura 1* reflecteix que segons l’enquesta d’Usos Lingüístics del 2003 els joves que venen d’una família monolingüe (en català o en castellà) i han continuat parlant només aquesta llengua d’origen són el 40% (18% catalanoparlants i 22% castellanoparlants). El 58%, en canvi, se situen en situacions híbrides, bé sigui perquè ja eren bilingües

d'origen, bé sigui perquè la seva llengua habitual és diferent a la seva llengua d'origen, bé sigui perquè incorporen en els seus usos habituals proporcions significatives de l'altra llengua⁴. En altres paraules, entre els joves, els monolingües que no s'hibriden són una minoria (el 40%). Una minoria important, i amb conseqüències sociolingüístiques molt rellevants, però una clara minoria, numèricament parlant.

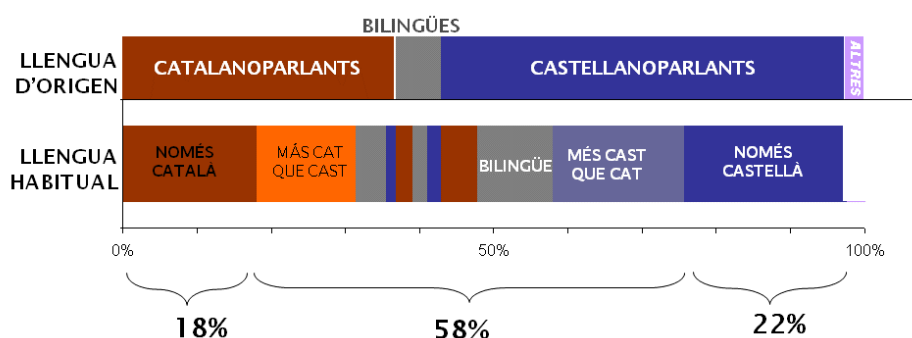

Figura 1. Llengua habitual dels joves catalans en relació a la seva llengua d'origen.⁵

⁴ La suma no fa el 100% perquè també hi ha un 2% que fa referència a altres situacions derivades de parlar una llengua o llengües diferents al català i el castellà.

⁵ Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta d'Usos Lingüístics del 2003. Llengua d'origen: llengua parlada en la primera socialització normalment amb els progenitors dins la llar. Llengua habitual: es calcula a partir dels usos lingüístics que els enquestats declaren tenir en un ampli ventall de contextos socials.

Aquests resultats són significatius; perquè si bé els catalanoparlants d'origen que s'hibriden són part de l'imaginari públic (per exemple a través de les anàlisis del catalanoparlants que es passen “massa fàcilment” al castellà), el cert és que la gran quantitat d'hibridacions per part dels castellanoparlants d'origen passa en general més inadvertida. Així, si analitzem més de prop les dades, trobem que els castellanoparlants s'hibriden més que no pas els catalanoparlants, en el sentit que n'hi ha més (numèricament i proporcionalment) que incorporen habitualment el català. A més, les hibridacions que protagonitzen són de major intensitat (sovintegen els usos intensos, i fins i tot el canvi de llengua habitual), mentre que les hibridacions dels catalanoparlants tendeixen a ser més del que anomenem de “baixa intensitat” (cap a usos més moderats de castellà).

Cal, per tant, intentar veure què és el que passa en el magma divers i opac dels nombrosos usos hibridats dels joves catalans, procurant no quedar-nos amb el que percebem cadascú des de la nostra ubicació social concreta per obtenir una perspectiva el més àmplia i contrastada possible. D'entrada, com hem dit, les dades ens diuen que tenim al voltant d'un 20% de parlants monolingües per cada banda i que la majoria dels joves catalans utilitza habitualment ambdues llengües, i per tant té uns usos lingüístics hibridats en una o altra direcció.

2. Els extrems més visibles i la normalitat invisible

Quan pensem la realitat sociolingüística, tendim a fer-nos un mapa (un mapa mental o cognitiu) que es fonamenta en els posicionaments i identificacions lingüístics i nacionals més forts. Les principals coordenades, perquè ens entenguem, són les que fan referència als posicionaments més “forts” o “extrems” vers el català i el castellà. En un extrem imaginem els catalanoparlants de soca-rel, amb usos monolingües i posicionaments no només lingüístics sinó també nacionals forts, clars i militants. A l'altre extrem, ens imaginem castellanoparlants també inamovibles, completament impermeables a tot el que té a veure amb el català i més o menys hostils a qualsevol identificació nacional catalana. En aquest bàndol també tendim a

situar-hi tot el que té a veure amb Espanya. Són dues posicions que construïm com a antagòniques i que actuen com a “marcadors simbòlics” del discurs públic i de la nostra manera d’imaginar-nos i pensar la realitat sociolingüística –en la línia identificada per Barth (1976 [1969]) sobre l’establiment de fronteres ètniques.

A les nostres entrevistes i grups de discussió aquest esquema apareixia molt sovint. En són il·lustracions expressions com ara “I *bueno*... em, em crea mal tant quan sents allà criticar a la gent de Catalunya [com] quan aquí [critiquen España]...” o, en termes més estrictament lingüístics, referències a “aquells que porten 30 anys aquí i no parlen res de català” o als catalanoparlants “que no canvien”. Aquests mapes cognitius fan que tots entenguem perfectament que un dels entrevistats ens digués que trobaria *molt estrany* “que una persona castellanoparlant *allevons* et sortís *tope* radical d’Esquerra Republicana”.

I més enllà de la nostra recerca empírica, podem esmentar dos exemples més amplis d’aquesta manera de percebre la realitat sociolingüística: la representació de la llengua als mitjans de comunicació i les oposicions juvenils relacionades amb la llengua. Comencem pels discursos sobre la llengua a la premsa. Com mostra Maria Josep Cuenca (2009), la llengua apareix a les informacions i articles d’opinió de la premsa, tant catalana com espanyola, en un format que ella anomena de “metàfores de la guerra”, és a dir, amb un llenguatge bèl·lic que construeix la realitat lingüística de català i castellà en termes de víctimes, agressors, sancions, opressió, censura, persecució, abús, defensa, drets, perdedors i metàfores similars.

Però no és només a la premsa. Aquestes categories de pensament fonamentades en els extrems que operen com a marcadors simbòlics també són molt presents en les nostres converses quotidianes, als nostres bars i els nostres comerços. També entre els joves. Si ens fixem en les identificacions i els estils juvenils, també observem que durant les darreres dècades a molts instituts s’han mantingut diferenciacions entre el que alguns entrevistats anomenaven “bàndols” o “extrems” relacionats amb aquests posicionaments lingüístics i nacionals forts: *indepes* o *catalufos* per una banda, i *nazis*, *fatxes* o *cholos* per l’altre (vegeu per exemple Martínez i Pérez, 1997; Serra, 2001; Pujolar, 2001; Nofre, 2007; Martínez, 2007). Són

oposicions complexes, que varien molt segons el context sociolingüístic, però que tenen i han tingut presència per tot el territori català durant molt temps, configurant una de les coordenades rellevants per pensar l'espai social juvenil. És el mateix tipus d'oposició que parodia, amb més o menys gràcia, la cançó Jenifer dels Catarres que tant popular s'ha fet l'any 2011 a base de contraposar "chonis" i el que construeix com a catalans de soca-rel. Són oposicions que a la vegada entronquen amb d'altres d'anteriors als anys setanta i vuitanta del segle passat, com la que contraposava "xarnego" als catalans "purs", que feia una funció simbòlica similar.

Aquestes oposicions juvenils, a més, també ens aporten pistes per clarificar el que tenim entre mans. En primer lloc, perquè com hem pogut veure en les entrevistes i els grups de discussió, es tracta d'oposicions que es dissolen ràpidament fins a perdre pràcticament tota la seva rellevància a mesura que els joves s'aproximen a la vida adulta ("de petites sí que es notava una mica la diferència entre les que tiraven més cap a una banda i les que no"; *"En su día cuando tenía 15 años que venía de toda mi vida social y familiar en castellano, sí que lo sentí como una imposición"*). I en segon lloc, perquè fins i tot quan aquests "bàndols" i "identificacions" juvenils estan activats, tot i la seva rellevància simbòlica en molts contextos, configuren en realitat una oposició molt porosa, on les barreres són negociables i les interaccions possibles, i on només una minoria dels joves s'hi posiciona de manera forta i monolítica.

Això és rellevant no només perquè en les dades quantitatives que tenim els "extrems" als quals fem referència apareguin efectivament com a minoritaris, sinó perquè molts dels joves que en aquesta lectura de les enquestes apareixen posicionats en aquests "extrems", no ho estarien gaire si atenguéssim a l'apreciació que ens proporcionen les entrevistes. Si ens fixem no només en els usos lingüístics monolingües que ja hem comentat (amb un 18 i 20% d'usos monolingües en català i castellà respectivament), sinó en els que a més ho combinen amb una posició nacional i lingüística també forta, aleshores els "extrems" són encara més petits, entre un 10 i un 15% per cada costat. A més, molts d'aquests joves no són gens visibles en les interaccions quotidianes, ja que mantenen els seus posicionaments de manera privada o socialment poc visible.

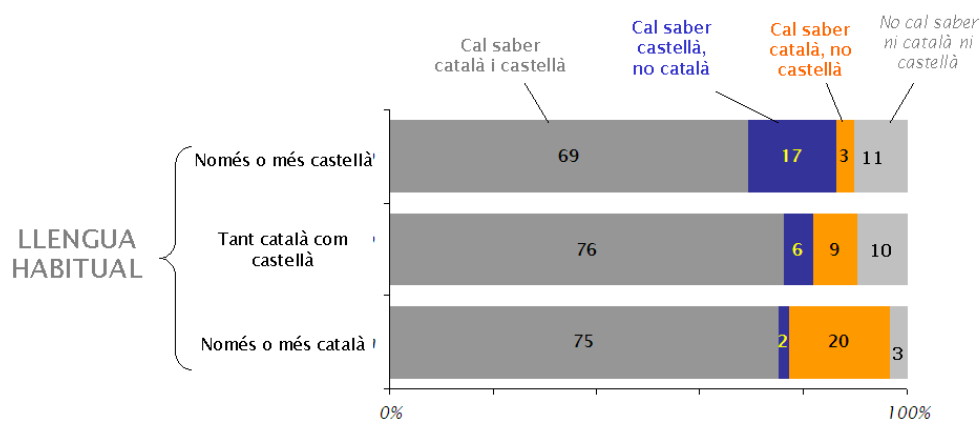

Figura 2. Opinió dels joves catalans sobre l'obligació de saber català i castellà segons la seva llengua habitual.⁶

Vegem-ne un exemple a partir del que opinen els joves enquestats sobre l'obligació de saber català o castellà segons la seva llengua habitual. Si ens fixem en la *Figura 2*, observem com entre els que tenen el català com a llengua habitual n'hi ha molts més que opinen que només ha de ser obligatori saber el català (20%) que els que diuen que només ho ha de ser el castellà (2%), i a la inversa, entre els castellanoparlants n'hi ha molts més que opinen que només ha de ser obligatori saber el castellà (17%) que no pas que només ho ha de ser el català (3%). Més enllà de la direcció de les dades, que corroboren el que ens diu el sentit comú (que la normalitat catalanoparlant o castellanoparlant en la qual uns i altres es troben immersos va associada a donar més importància a l'obligatorietat de saber una o altra llengua), el que ens interessa és remarcar que els percentatges són notablement menors als que vèiem abans, ja que sobre el total d'enquestats ronden el 10% per cada costat, i no el 18 i el 22% de monolingües per cada banda als que fèiem referència abans. En altres paraules, que la immensa majoria, al voltant d'un 80%, diu

⁶ Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta d'Usos Lingüístics del 2003.

que caldria saber ambdues llengües o que no caldria obligar a saber-ne cap⁷.

Tot el que hem dit en aquest apartat, per tant, ens indica la importància de tenir molta cura de no reïficar l'esquema dominant de pensament que dibuixa una realitat sociolingüística dominada per dos posicions polaritzades que, combinant pràctiques lingüístiques i adscripcions nacionals, fan la funció de marcadors simbòlics i dibuixen els límits del conjunt de posicions possibles. Per poc que pensem en els nostres entorns socials, i certament en l'anàlisi de les entrevistes i grups de discussió que vam fer, ens adonarem que la diversitat de posicions és enorme, en el sentit que no és difícil trobar individus amb posicionaments lingüístics molt marcats que rebutgen una identificació nacional forta, o individus fortament posicionats a nivell nacional amb usos lingüístics molt híbrids o fins i tot *aparentment* contradictoris amb la seva identificació nacional. A les entrevistes vam trobar alguns exemples d'aquestes posicions no estereotípiques, com un jove que ens digué: "Estic en contra dels nacionalismes, i cosa incoherent *pues* trobo que el català és una cosa que sí, que s'ha de defensar". O també un altre que assegurà per experiència pròpia que "et pots trobar gent castellanoparlant que són nacionalistes catalans".

I és que tant important com identificar les categories dominants de pensament és copsar la gran diversitat de posicions i fins i tot la resistència activa de part de la població a aquestes mateixes categories. Si vèiem que les posicions més "extremes" o "marcades" en termes lingüístics i nacionals són ocupades per entre un 10 i un 15% per cada costat, això vol dir que entre un 70 i un 80% de situa en posicions que podem anomenar "intermèdies" o "híbrides", que es caracteritzen per conformar una majoria simbòlicament opaca, sense

7 Per molt que el cas dels que afirmen que no caldria obligar a saber cap llengua es pot llegir com una posició liberal de no intervencionisme que afavoreix la llengua castellana perquè eximeix de la necessitat d'aprendre català (el fet que siguin un 11% entre els que tenen el castellà com a llengua habitual i només el 3% entre els que tenen el català semblaria justificar aquesta hipòtesi), el mateix fet de no adoptar una posició forta sinó equidistant ja és interessant per al que ens ocupa.

un “perfil” ni un “caràcter” clar, sense “etiquetes” o “categories” que ens ajudin a atrapar-la per poder-la pensar. És per tant un exercici necessari procurar clarificar com podem entendre el que s’amaga darrera d’aquest 70 o 80% dels joves, i com podem incorporar-ho en categories que ens ajudin a entendre el seu paper en la dinàmica lingüística.

No és gaire original ni atrevit constatar que aquesta majoria amorfa recull una immensa diversitat d’usos i posicionaments lingüístics: s’hi poden trobar majors o menors proximitats a cadascun dels extrems, i també s’hi poden trobar la combinació d’elements, com acabem de veure, que l’esquema dominant construeix com a “incoherents”. En general, això sí, es caracteritza per presentar identifications menys fortes que amb les posicions més marcades. El que volem destacar aquí d’aquests posicionaments menys evidents és la forta presència –que hem detectat a les entrevistes i els grups de discussió– del que anomenem evitació-insivibilització-negació del conflicte. En un país on la llengua és motiu per molts de reflexivitat i posicionament explícit, hem trobat una gran fortalesa de tres discursos que, des d’angles diferents però no excloents, neguen i invisibilitzen el conflicte lingüístic.

El primer dels arguments defensa que més que parlar del conflicte entre una i altra llengua, el millor és estar orgullós de tenir les dues perquè *la diversitat lingüística és una riquesa*. És una defensa de la diversitat que es nega a posicionar-se emocionalment en contra d’una o altra llengua, sovint negant que hi hagi conflicte entre elles. Com els altres discursos que veurem a continuació, reconeix que hi ha parlants enfrontats, però considera que és un enfrontament innecessari i fictici, perquè l’únic que cal és acceptar el valor positiu de tenir dues llengües. Aquesta dona de 26 anys i origen castellanoparlant ho expressava així:

Això és riquesa o sigui... És amb les dues llengües i al mig, pots aportar cançons en català, cançons en castellà... El que no té una ho té l’altra. És, és riquesa. No ho sé... Jo ho veig positiu, molt positiu.

El segon dels discursos rebutja qualsevol enfrontament o posicionament monolític en base a la llengua, perquè considera que *la*

llengua serveix per comunicar-se, i que per tant té una utilitat merament instrumental, en cap cas ni política, ni identitària, ni de cap caire expressiu. En aquest cas, el rebuig a un posicionament polític en relació a la llengua és explícit, com el cas d'aquest entrevistat de 26 anys:

No veig una llengua millor que l'altra, o... simplement jo crec que són eines per comunicar-nos, no els *hi done* la importància ideològica que tenen, o que hi ha gent que els *hi pot donar*.

Finalment, el tercer dels arguments que apareixia repetidament en alguns dels entrevistats era el que rebutjava les posicions fortes i "extremes" i feia una apologia de la no bel·ligerància, de l'evitació del conflicte en base a la màxima que *no s'ha de ser radical sinó que cal adoptar una posició neutra*. Es tracta d'un discurs que veu qualsevol extrem com a problemàtic, com mostren les paraules d'un noi de més de vint anys que assegurava que "aquests extrems són dolents. No has d'anar a aquests extrems", o les d'aquesta dona de 27 anys:

No s'ha de ser radical. Bàsicament. Perquè no... o sigui, en qüestions d'aquestes si ets molt radical, hi ha conflicte, hi ha conflicte i no és gaire bo.

Aquests tres discursos comparteixen el fet de demarcar-se i distanciar-se de les posicions que es perceben com a més "fortes" i "extremes" de les quals hem parlat tot just fa un moment, i ho fan tant negant que hi hagi cap conflicte lingüístic com deslegitimant els posicionaments forts en una o altra direcció. El que ens interessa, analíticament, és que aquests posicionaments, a més de negar la definició de la realitat lingüística en termes de "bàndols", en evitar i invisibilitzar el conflicte (se sap que existeix però se'l considera innecessari i gratuït), en no posicionar-se fortament per una o altra llengua, generalment presenten molt poca reflexivitat sobre les relacions de poder i els conflictes inherents a la situació sociolingüística a Catalunya.

Aquesta absència de reflexivitat, el rebuig a pensar la realitat sociolingüística en termes de conflicte, de bàndols i de relacions de poder, fa que sigui una posició que fluctuï molt fàcilment amb la

manera com es construeix públicament l'arena del *pensable* i del que es dona per descomptat. O dit d'una altra manera, que hi ha una gran quantitat de joves les pràctiques lingüístiques dels quals poden variar considerablement perquè, en evitar sistemàticament el conflicte i tenir una aproximació instrumental i pragmàtica a la llengua, parlaran català o castellà segons com es vagi donant forma als camps lingüístics per on transiten en cada moment. Un exemple molt gràfic és el d'aquesta entrevistada castellanoparlant, que tot i no recordar en quina llengua parlava quan va treballar en una feina, està segura que era el català pel context:

I estava pensant, vaig treballar una temporada a l'Escola d'Administració Pública, i a veure, no me'n recordo, però segur, segur que parlava català. Segur. Perquè si era per la Generalitat, no m'entra al cap que no parlés català. No me'n recordo, però segur.

Un altre exemple és el d'altres entrevistats que deien que la seva tria lingüística no depenia tant del camp o context concret, sinó de la llengua amb la qual eren interpel·lats en cada ocasió: "Jo si em parlen en castellà, parlo en castellà i si em parlen en català parlo en català". La importància dels contextos i els camps lingüístics per on transiten biogràficament els joves serà per tant fonamental per entendre les trajectòries i les mudes lingüístiques en els seu conjunt.

3. Les mudes lingüístiques i la normalitat

Ja hem avançat, quan hem fet una panoràmica de les pràctiques lingüístiques, que les hibridacions dels castellanoparlants eren de més intensitat que les dels catalanoparlants. L'anàlisi estadística ens indica, efectivament, que en el context de forta hibridació, en termes globals la *penetració relativa* del català (és a dir, la quantitat de gent que el parla com a llengua habitual en relació al que la tenien com a llengua inicial) és notablement major. El cert és, això no obstant, que aquesta penetració varia molt segons el camp lingüístic que analitzem: és important en la ràdio, la feina, els estudis o en el moment de tenir fills,

però baixa i fins i tot inversa (hi ha una major penetració relativa del castellà) en el món de les relacions d'amistat, la televisió o Internet⁸.

Per entendre la importància de cada camp lingüístic, en el cas dels mitjans de comunicació ens hem de fixar sobretot en la diversitat, tipus i qualitat de l'oferta en cada llengua (ràdio, televisió i Internet) i amb les audiències imaginades i la massa crítica que hi ha en cada llengua a l'hora de participar-hi (Internet). En el cas dels camps d'interacció cara a cara, també és clau veure la massa crítica de parlants en una i altra llengua en cada camp concret d'interacció (escola, lloc de treball, espai informal de relació, localitat, etc.), ja que fixen el que és numèricament "normal" i "desviat". Això no obstant, les hibridacions i les mudes s'entenen molt millor si es miren des d'una perspectiva biogràfica. Les entrevistes i els grups de discussió ens aporten en aquest sentit una informació molt valuosa, que ens ajuda a copsar la importància del que es dona per descomptat en cada context d'interacció i camp lingüístic a l'hora de canalitzar les mudes lingüístiques.

Analitzades amb perspectiva les trajectòries dels 102 joves amb els quals vam parlar, trobem que els moments clau d'introducció significativa d'usos lingüístics diferents als de la família d'origen, i sobretot de penetració del català, eren el pas a la universitat (per als joves que hi anaven), l'entrada i trajectòria al món laboral i el moment de tenir fills. A banda d'això, també va emergir com a significatiu, tot i que amb menor importància, el pas de l'educació primària a la secundària. Ens fixarem en aquests quatre moments en les trajectòries biogràfiques.

Pas a la secundària

En primer lloc, el pas a l'educació secundària: l'escolarització primària era en general notablement més monolingüe que la

⁸ Això en el moment de l'enquesta, ja que l'auge els darrers anys de les xarxes socials podria haver modificat molt les xifres, ja que aquestes podrien fer més habitual una major coincidència entre la llengua utilitzada en línia i la llengua privada.

secundària, i per això el pas de l'escola a l'institut era recordat per a molts joves com un moment de sorpresa i modificació del que per a ells havia estat el normal fins aquell moment. Aquest era el cas d'aquests joves de 25 i 26 anys, catalonaparlants, per als quals el pas a l'Institut va significar el primer encontre amb un número significatiu de castellanoparlants:

Marta: Ai [TAL ESCOLA] era impensable que algú parlés en castellà.

Jaume: Hosti! A la meua classe no hi havia ningú que parlés en castellà!

Marta: A la meua tampoc.

Jaume: I quan vaig anar a l'institut vaig pensar: "On has anat?!"

Marta: Jo també.

Per a bastants castellanoparlants, l'Institut també havia implicat un primer encontre significatiu amb el català, ja fos perquè era la llengua parlada pels professors o bé per alguns companys. Aquest canvi del context de vegades implicava la introducció per primera vegada del català en algunes de les interaccions, bé amb els professors o amb alguns companys, bé amb alguns dels companys de classe. Aquest és el cas d'aquesta entrevistada de 30 anys, d'origen castellanoparlant:

Ester: Jo, per exemple, a l'Institut, quan comences a relacionar-te amb gent, molta gent que parla català i hi ha persones que canvien, eh? Et comencen a parlar en castellà. I jo en aquell moment vaig optar per dir que no canviessin, que jo volia practicar més el català.

Entrevistadora: Els ho vas explicitar així?

Ester: Sí. I llavors ja... *bueno*, després de la primera setmana de classe et parlaven en català i seguia parlant en català.

En general, això no obstant, més enllà de l'entrada en contacte amb realitats lingüístiques diferents eren una minoria els castellanoparlants que mudaven al català a la secundària. Vegem què passava en el pas a la Universitat.

Pas a la universitat

Per a un grapat dels joves que havien anat a la universitat, l'entrada en aquest context havia comportat un contacte més marcat amb el català i la introducció d'usos significatius en aquesta llengua. Aquest segon moment clau de penetració del català entre els castellanoparlants queda il·lustrat en el cas d'aquest entrevistat:

Ramon: Sí, [abans d'anar a la Universitat] tenia alguna persona, algun amic o alguna persona que parlava català però molt restringit a... a àmbits específics o a moments concrets. I *bueno*, a la Universitat ja vaig conèixer més amics catalans o catalanoparlants i... *bueno*, potser això, ja vaig començar a practicar més.

El lligam entre una actitud pro-acadèmica, que du a trajectòries d'ascens social, i una major adopció del català, és bastant clar, i fins i tot algun entrevistat, com aquest noi de 25 anys d'origen castellanoparlant, hi feia referència de manera explícita:

Rubén: Home, a [la ciutat on visc] és molt clar que hi ha molta diferència entre la gent de barris, de barris de la perifèria que som nosaltres i... i la gent del centre de la ciutat que és més catalana-catalana. Després en els barris han sortit subgrups que són els que han estudiat i els que no han estudiat. La diferència jo crec que és aquesta. La gent que ha estudiat *a lo millor* utilitza català, la gent que no ha estudiat no utilitza català. (...) Jo vaig començar a parlar català a la universitat, o sigui que...

Tot i que la universitat és tot sovint un entorn on el qual el català té una posició preferent (lògicament, la intensitat depèn de la universitat a què fem referència i de la facultat on s'estudia) i on per tant molts castellanoparlants decideixen incorporar-lo, també és cert que per a molts catalanoparlants que venien de zones no urbanes de Catalunya la universitat també havia representat el primer contacte significatiu amb parlants habituals de castellà, i en ocasions també amb l'ús d'aquesta llengua.

Si bé les mudes cap al català no són moltes, com passava a l'Institut, el cert és que la Universitat és un espai important en la consolidació del català entre la població més preparada. D'una banda, perquè és un entorn amb una forta presència del català on desapareixen els antagonismes entre català i castellà, i d'altra banda perquè les mudes que s'hi produeixen tenen un efecte acumulatiu, ja que se sumen a les que ja s'han fet abans a l'Institut o en altres entorns.

Món laboral

El tercer moment important en la penetració del català entre els castellanoparlants que hem identificat en l'estudi qualitatiu és el de la incorporació al mercat de treball, sobretot en les ocupacions mitjanes i altes a l'estructura ocupacional, tot i que la intensitat varia segons els sectors (en el sector públic o el de les associacions sense ànim de lucre, per exemple, és en general molt alta) i les empreses concretes. Són un bon grapat els joves entrevistats que inicien usos significatius de català en aquest moment de la seva trajectòria. Vegem com ho il·lustra un entrevistat que parlava català amb els pares però feia la resta de la seva vida en castellà, incloent els germans, fins que va canviar a la feina:

David: No, yo empecé hablando catalán porque mi primer jefe... O sea, mi primera entrevista fue con el director de operaciones... Que me llamó y me dijo: "Hola [NOM DE PILA EN CATALÀ]". Y empezó a hablar en catalán y yo le contesté en catalán. Perfecto. Empezamos a hablar en catalán. Y el primer jefe que tuve allí... que él no fue mi jefe directo, sino que me dijo: "Ahora te voy a presentar a tu jefe", que era el director de calidad... pues... vino y también era... catalán, y empezamos a hablar en catalán, y a partir de allí sí que todo el entorno era catalán...

Entrevistador: Y tu viste que allí...

David: Todo era catalán, allí... Lo que pasa es que allí los mandos era catalán... todos hablaban catalán... Y los operarios era castellano...

La majoria d'entrevistats donava per descomptat que alguns entorns laborals exigien uns usos lingüístics (això era particularment accentuat en tot el que era proper a l'administració, com una noia que explicà que “*en el Ayuntamiento por decirte algo, y te viene una persona mayor, o quien sea, tía, hablando catalán y tu no le vas a contestar en castellano*”). També hi havia entorns, això sí, on era a la inversa, i el castellà tenia preponderància, com ara alguns àmbits del sector comercial, on algun entrevistat explicava que evitava el català per por a perdre alguna venda, sobretot amb els clients que havia conegut en castellà, i sobretot als sectors baixos de l'estructura ocupacional, on normalment la llengua que preval era el castellà (el David, a la cita que acabem de veure, diu per exemple: “*Y los operarios era castellano*”).

Naixement dels fills

Finalment, el quart moment significatiu de penetració del català és el del naixement dels fills, quan molts castellanoparlants que no s'havien mudat al català introdueixen usos significatius d'aquesta llengua amb la canalla. Com veiem a la Figura 3, mentre que pràcticament tots els joves d'origen catalanoparlant mantenen el català com a llengua exclusiva parlada als seus fills, gairebé la meitat dels joves d'origen castellanoparlant muden a parlar tant o més català que castellà amb els seus fills (al voltant del 45%), i encara n'hi ha alguns més que empren el català de forma més ocasional, però significativa (el 15% aproximadament). Molts ja s'havien mudat al català com a llengua habitual, però molts altres l'incorporen de manera habitual en aquest moment vital. A més, gairebé tots els joves d'origen híbrid parell opten pel català com a llengua vehicular amb els fills.

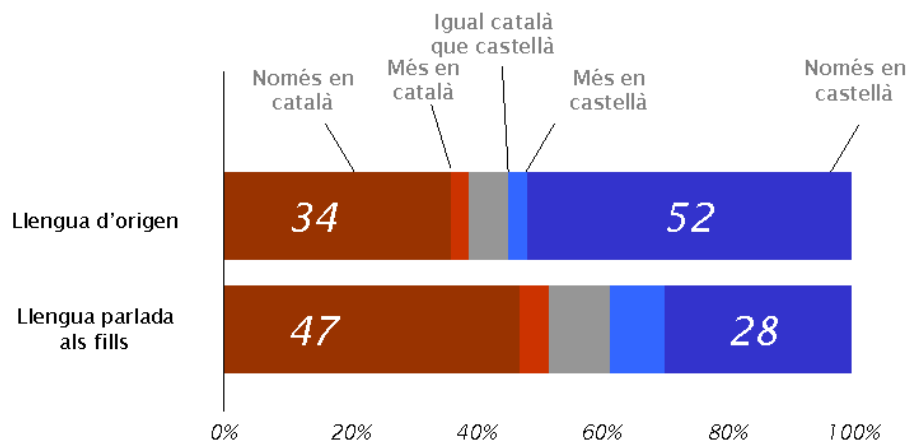

Figura 3. Llengua d'origen i llengua parlada als fills.⁹

De la recerca qualitativa emergeix amb claredat la força d'atracció del català en aquests quatre moments, i sobretot en els darrers 3. Era una atracció que sovint s'esdevenia d'una manera poc reflexiva, com passa sovint amb les nostres tries lingüístiques: les fem d'una manera pràctica, poc sistemàtica ni conscient, senzillament perquè sentim que en un context determinat és el que ens toca fer. És aquí que els discursos d'evitació i negació del conflicte que vàiem a l'apartat anterior són tan rellevants, ja que assenyalen la forta permeabilitat dels individus a allò que consideren "normal" en cada context d'interacció.

Per tant, si les posicions més fortes són minoritàries però fonamentals a l'hora de fixar les coordenades del mapa percebut dels usos lingüístics, les posicions més híbrides i mal-leables, que són les majoritàries, esdevenen també clau per determinar les fluctuacions i mudes lingüístiques que determinen el futur de la llengua. Paradoxalment, mentre els posicionaments més marcats els hem discutit per activa i per passiva, els moviments més mal-leables sovint només es tenen en compte quan impliquen la penetració del castellà, però no tant a la inversa malgrat ser tant o més presents.

⁹ Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta d'Usos Lingüístics del 2003.

La rellevància del ric joc que s'estableix entre les trajectòries individuals pels diferents moments vitals i les diferents normalitats associades als diferents contextos vitals i socials es pot il·lustrar a partir de dues qüestions. D'una banda, ja hem dit més amunt com les oposicions juvenils que delimiten distàncies entre joves associades a la disposició en relació al català i el castellà es dissolen ràpidament a mesura que els joves deixen l'adolescència i inicien les seves trajectòries més adultes. D'altra banda, trobem que els joves que protagonitzen mudes lingüístiques significatives cap al català acostumen a mantenir amb els seus (antics) amics una presència més gran del castellà. Això no és tant perquè en el camp dels amics domini més el castellà, sinó perquè les tries lingüístiques passades amb els amics s'arrosseguen durant la nostra trajectòria, i si no canviem els amics difícilment canviarem la llengua. Vegem com ho diu aquesta noia de 28 anys i d'origen castellanoparlant en un grup de discussió:

Helena: No, *casi* totes és que... *bueno*, jo tinc un grupet d'amigues que és del, del l'escola d'art que amb elles parlo català. Però després tinc amics de fa molts anys des de que, doncs això, érem adolescents que amb ells parlo castellà. Però *bueno*... això... igual ara, avui dia, veig més a les amigues de l'escola d'art que no pas... amb ells perquè estan treballant també i tot i llavors... i amb elles parlo català, i parlem català o potser de vegades, si ve algú i parlem... jo parlo castellà amb aquella persona però n'hi ha que són... N'hi ha una que és d'Ulldecona i ells sempre parla català amb tothom, a no ser que no l'entengués.

En definitiva, per entendre l'evolució del català en relació al castellà, cal una mirada complexa que tingui en compte la multiplicitat de trajectòries i experiències que s'amaguen darrera la forta hibridació, i de com els diferents contextos estructurin l'experiència lingüística. No n'hi ha prou a treure conclusions del que veiem a les botigues i als bars de Barcelona (un dels instruments d'observació més importants per molts opinadors sobre la llengua) sinó que cal atendre al conjunt de normalitats i realitats i aleshores extreure'n conclusions. O dit en altres paraules, és molt diferent parlar sobre el futur de la llengua si es ve d'un entorn marcadament catalanoparlant, amb un comerç molt catalanoparlant, i es viu a Barcelona en un moment

històric on els treballadors del comerç i els serveis són majoritàriament estrangers, o si per contra es prové d'un barri perifèric de Barcelona on el castellà era hegemònic al carrer, a l'escola i als mitjans que entraven a la llar, i ara s'interactua en una feina on predomina el català i es percep com aquest és molt més present que abans a les escoles i als mitjans. És des d'aquest joc d'experiències, de donats per descomptat des de diferents posicions socials, que hem d'entendre la *Figura 4*, que ens mostra com els joves d'origen castellanoparlant perceben que la salut del català és molt millor (un 63% d'ells creu que ha millorat i millorarà) que no pas els seus contemporanis catalanoparlants (només el 35% percep que la situació del català ha millorat i millorarà).

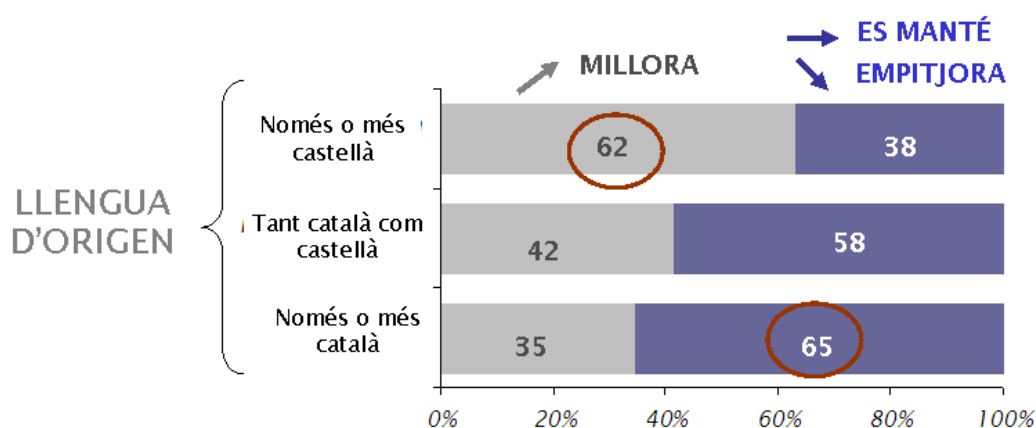

Figura 4. La percepció sobre el canvi en l'ús del català els darrers i els propers 5 anys segons la llengua d'origen.¹⁰

¹⁰ Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta d'Usos Lingüístics del 2003.

Conclusions: les pautes que amaga la boira

Ens proposàvem al començament de l'article analitzar el batec de la llengua entre els joves catalans des de la perspectiva de les dinàmiques del que hem anomenat "normalitats", i com aquestes tenen a veure amb les mudes en els joves situats en les posicions més híbrides, que sovint resten amagades en el discurs públic o més disponible al voltant dels posicionaments més forts. Hem constatat que en l'arena invisible de la normalitat hi passen coses que cal fer visibles, i que és fàcil oblidar per la dificultat de pensar-les.

Per fer-ho, a partir de les dades de l'estudi sobre els joves i la llengua que vam fer durant l'any 2009, hem analitzat el joc entre les diferents accepcions de l'adjectiu "normal" com a "normalitat oficial", com a "normalitats de cada context concret" i com a "punt contemporitzador entre dos extrems". Hem fet primer una mirada panoràmica a les hibridacions que caracteritzen les pràctiques lingüístiques dels joves, per després aturar-nos a analitzar la dinàmica entre els extrems més visibles i la normalitat invisible i, finalment, resseguir la importància de tot plegat en el que hem anomenat mudes lingüístiques en la trajectòria dels joves. D'aquest esforç de clarificació han sorgit tres elements que val la pena remarcar.

En primer lloc, que els joves catalans evidencien unes pràctiques i disposicions lingüístiques molt diverses i híbrides, i que en aquest magma té molta importància l'evitació, negació i invisibilització del conflicte, és a dir, la poca reflexivitat i el poc interès que mostra un gruix important dels joves en el caràcter competitiu i conflictiu de la coexistència entre català i el castellà.

En segon lloc, i com a conseqüència del primer punt, hem vist com la importància d'aquestes posicions poc definides i híbrides fan molt rellevant parar atenció a com es fabrica el que *donem per descomptat*, les diferents normalitats associades a situacions, moments i camps lingüístics i socials concrets que, sense que ens n'adonem, condicionen amb molta força les mudes lingüístiques, i també la nostra percepció sobre la llengua i la seva salut.

Finalment, en tercer lloc, hem vist com en el context actual de forta hibridació, i en contra del que es tendeix a pensar, hi ha una major penetració relativa del català que no pas del castellà, i que per

tant, sense entrar a valorar altres aspectes com la qualitat de la llengua o l'impacte en els usos lingüístics dels joves de l'arribada d'un milió d'estrangers la darrera dècada, les dinàmiques semblen molt més positives del que generalment el discurs públic sobre la llengua deixa entreveure.

De tot plegat emergeix amb força la necessitat d'incorporar aquests espais amorfs, poc reconeguts o poc representats, en la manera com pensem la realitat lingüística a Catalunya. La manera com la capacitat d'interactuar en català es dona per descomptat en els sectors mitjans i alts de l'estructura ocupacional i social és important, i mostra com, per entendre les mudes lingüístiques no és tant important aturar-se a analitzar les pràctiques pròpiament juvenils sinó el poder de la normalitat en les seves trajectòries i en la seva incorporació a la vida adulta.

Bibliografia

- Barth, F. (1976 [1969]) "Introducción", a F. Barth (ed) *Los grupos étnicos y sus fronteras. La organización social de las diferencias culturales*, Barcelona: FCE: 9-49.
- Bastardas, A. (1985) *La bilingüització de la segona generació immigrant. realitat i factors a Vilafranca del Penedès*, Barcelona: La Magrana.
- Becker, H.S. (1991 [1963]) *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*, Nova York: The Free Press.
- Berger, P.L. i Luckmann, T. (1989 [1966]) *The Social Construction of Reality: A treatise in the sociology of knowledge*, Nova York: Anchor Books.
- Boix, E. (1990) "Tries de llengua entre els joves de Barcelona al final dels vuitanta". *Límits*, 8: 33-52.
- Boix, E. (1997) "Ideologías lingüísticas en familias lingüísticamente mixtas (catalán-castellano) en la región metropolitana de Barcelona", a K. Zimmermann i C. Bierbach (eds) *Lenguaje y comunicación intercultural en el mundo hispánico*, Frankfurt: Vervuert: 169-190.

- Bourdieu, P. (1991) *Language and symbolic power*, Cambridge, Mass.: Polity Press.
- Chessa, E. (2003) *La llengua interrompuda: Transmissió intergeneracional i futur del català a l'Alguer*, Alguer: Càller.
- Cuenca, M. J. (2009) *The War of the Languages: Metaphors of Linguistic Conflict in Catalonia*, Birmingham: The Anglo-Catalan Society.
- Erill, G., Farràs, J., i Marcos, F. (1992) *Ús del català entre els joves de sabadell. coneixement, ús i actituds dels estudiants de secundària. curs 1985-86#*.
- Fernàndez, J-A. (2008) *El malestar en la cultura catalana: La cultura de la normalització 1976-1999*, Barcelona: Empúries.
- Focault, M. (2001 [1999]). *Los anormales. Curso del Collège de France (1974-1975)*, Madrid: Akal.
- Goffman, E. (1990 [1963]) *Stigma: Notes on the management of Spoiled Identity*, Londres: Penguin Books.
- González, I. (2008) “Els posicionaments polítics dels joves catalans. Una aproximació en clau lingüística”. *Noves SL. Revista de sociolingüística*.
- González, I.; Pujolar, J.; Font, A.; i Martínez, R. (2009) *Entre la identitat i el pragmatisme lingüístic. Usos i percepcions lingüístiques dels joves catalans a principis de segle*, Informe de recerca.
- Larreula, E. (2002) *Dolor de llengua*, València: Edicions 3 i 4.
- Martínez, R. i Pérez J.D. (1997) *El gust juvenil en joc. Distribució social del gust específicament juvenil entre els estudiants de secundària de Terrassa*, Barcelona: Diputació de Barcelona.
- Martínez, R. (2007) *Taste in music as a cultural production. Young people, musical geographies and the imbrication of social hierarchies in Birmingham and Barcelona*, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.
- Martínez, R. (2008) “Els adjectius “catalufo” i “cholo” com a produccions culturals”. *Noves SL. Revista de sociolingüística*.
- Mas, A., i Montoya, B. (2011) “La transmissió lingüística del català: estat de la qüestió i avaluació analítica”. *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 21: 95-103.

- Middleton, J. (2002[1965]) *The Lugbara of Uganda*, Belmont (EUA): Wadsworth-Thomson Learning.
- Mollà, D. et al (1989) *Enquesta sociolingüística al País Valencià: 1985* [4 microfítxes]. Alacant: Universitat d'Alacant.#
- Nofre, J. (2007) *Resistències culturals als suburbis de la Barcelona del segle XXI: Una aproximació cualitativa al fenomen dels "cholos" i les "cholas" des de la Nova Geografia Cultural*, Barcelona: Fundació Rafael Campalans (Papers de la Fundació, 151).
- Prats, M., Rafanell, A. i Rossich, A. (1990) *El futur de la llengua catalana*, Barcelona: Ed. Empúries.
- Pujolar, J. (2001) *Gender, Heteroglossia and Power. A Sociolinguistic Study of Youth Culture*, Berlin & Nova York: Mouton de Gruyter.
- Pujolar, J. (2008) "Els joves, les llengües i les identitats". *Noves SL. Revista de sociolingüística*.
- Pujolar, J.; González, I.; Font, A.; i Martínez, R. (2009) *Llengua i joves. Usos i percepcions lingüístics de la joventut catalana*, Barcelona: Secretaria de Joventut - Generalitat de Catalunya [consultable a http://www20.gencat.cat/docs/Joventut/Documents/Arxiu/Publicacions/Col_Aportacions/aportacions43.pdf].
- Serra, C. (2001) *Conflicte i diversitat: Identitat, racisme i violència entre els alumnes d'un institut català*, Girona: manuscrit.
- Solé, J. (1989) *Sociolingüística per a Joves. Una perspectiva catalana*. Barcelona: La Llar del Llibre.
- Subirats, M. et al (1991) *Enquesta metropolitana 1986: condicions de vida i hàbits de la població de l'àrea metropolitana de Barcelona. Vol. 20: Transmissió i coneixement de la llengua catalana a l'àrea metropolitana de Barcelona*. Barcelona: Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona
- Subirats, M. et al (1992) *Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona 1990: condicions de vida i hàbits de la població. Vol. 4: Informe general de l'estudi Educació, llengua i hàbits culturals*. Barcelona: Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana.

- Torres, J. (2007) “Ús familiar i transmissió lingüística”. *Enquesta sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003: Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Secretaria de Política Lingüística, p. 81-108.
- Gonzalez, I. (2010) *Els tres esperits de la segona modernitat*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona (Tesi doctoral).#
- Tusón, A. (1990) *Catalan-Spanish code-switching in interpersonal communication* #
- Woolard, K. A., i Diego, S. (2009) “Linguistic Consciousness among Adolescents in Catalonia: A Case Study from the Barcelona Urban Area in Longitudinal Perspective”. *Zeitschrift für Katalanistik*, 22: 125-149.